

Met pictolezen bereik je meer

Trijntje de Wit-Gosker

Samenvatting

Trijntje de Wit kiest de ontwikkeling van HET SCHRIFT als uitgangspunt bij het zoeken naar een leesmethodiek voor leerlingen die niet zouden kunnen leren lezen. Een basisgedachte die klinkt als het ei van Columbus. Dit artikel beschrijft de ontwikkeling van het schrift vanaf de eerste kras tot aan het hedendaags gebruik van pictogrammen en picto's. Het verschil tussen pictogrammen en picto's wordt uitgelegd en verschillende aspecten van het pictolezen komen aan bod. De schrijfster wijst op een valkuil bij het aanleren van een nieuw picto en gaat in op de verschillende toepassingsmogelijkheden van het Picto Semi Schrift. Ook wordt een praktijk onderzoek beschreven dat is uitgevoerd is op de Ulingshof, een mytylschool in Venlo.

De ontdekking van HET SCHRIFT

Ooit was er iemand die een paar strepen in het zand trok en zei: Twee! Later was er iemand die met een steen een pijl kraste op de wand van een grot: Daar! De streep werd een hokje: Huis! Of een rondje: Man! Of een paar golfjes: Water. En zo werden steeds meer woorden in beeld gebracht.

Deze ontdekking werd op drie plaatsen in de wereld in de zelfde periode gedaan, nog geen 6000 jaar geleden. Het gebeurde daar waar het bruiste van leven: in China aan de Gele Rivier, in Egypte langs de Nijl en in het huidige Irak tussen de Eufraat en de Tigris. Overal begon men beeldschrift te schrijven op muren, kleitabletten en papyrus. Het Chinese schrift is met haar karakters tot op vandaag een beeldschrift gebleven.

Het Egyptisch hiërogliefen schrift bestond uit een mengelmoes van afgebeelde woorden en klanken. Het Sumerisch spijkerschrift daarentegen ontwikkelde zich verder tot een klankschrift. Het eerste alfabet bestond uit enkel medeklinkers. Dit zien we nog terug in het Hebreeuws. Het waren de Grieken die het alfabet compleet maakten door er klinkers aan toe te voegen. Dit alfabet woei over naar Rome. Tot op vandaag lezen en schrijven wij met de letters van het Romeinse alfabet. (Doblehofer,1966)

Pictogram en picto

Beeldschrift lezen is in zwang. Met het kleiner worden van de wereld en het groeien van de luchthavens, neemt het gebruik van beeldschrift toe. Overal zien we pictogrammen die ons vertellen waar we kunnen inchecken, waar we eten kunnen of plassen. Pictogrammen brengen ons bij de EHBO post en leiden ons naar de uitgang. Pictogrammen vertellen een verhaal, brengen een boodschap.

Een picto is iets anders. Een picto is de verbeelding van een enkel woord. Door meerdere picto's achter elkaar te zetten ontstaat een zin. En zoals wel vaker in de taal, is er ook een grijs middengebied: pictogrammen die als picto kunnen dienst doen en omgekeerd. Als ontwikkelaar van het Picto Semi Schrift zoek ik steeds naar oplossingen waarbij het picto duidelijk onderscheiden blijft van het pictogram omdat het pictolezen voor mij in eerste instantie een opstap is naar het leren lezen van letterschrift en niet als vervanging daarvan. Een pictogram vervangt het letterschrift, een picto ondersteunt het. Het Picto Semi Schrift is dan ook altijd ondertiteld.

Pictolezen en het beginnende schriftbewustzijn

Het gebruik van ondersteunend beeld bij het aanvankelijk leesonderwijs is niet nieuw (Broeders,1986). In veel leesmethodes en leesboekjes voor beginners zien we dat moeilijk te lezen woorden worden vervangen of worden ondersteund met een afbeelding van dat woord. Met pictolezen gaan we een stap verder. We gebruiken het beeldschrift om het schriftbewustzijn te doen ontluiken (Laan e.a., 2007).

Het schriftbewustzijn ontwaakt op het moment dat een kind naar tekst wijst en vraagt: ‘ Wat staat daar?’ Op dit moment is het kind zich ervan bewust, al kan hij dat zelf niet zo verwoorden, dat er tekens zijn die met een code ontcijferd kunnen worden. De volwassene aan wie de vraag gesteld wordt kent blijkbaar die code, want het kind beseft dat elke volwassene dezelfde woorden gebruikt bij het lezen van dezelfde tekst. Daarom is voorlezen ook zo belangrijk. Niet zozeer vanwege het verhaal, maar vanwege het feit dat alle voorlezers van hetzelfde verhaal, dezelfde woorden zeggen in dezelfde volgorde. Dit feit maakt het kind nieuwsgierig want dat wil hij ook kunnen: die code ontcijferen en het verhaal vertellen.

Dit subtiele eerste schriftbewustzijn kan eenvoudig worden aangewakkerd via de ma-

nier waarop onze voorouders het schrift ontdekten: vanuit het beeldschrift. Door kleuters beeldschrift te laten lezen ontdekken zij de objectiviteit van de woorden die we gebruiken. Het picto voor *stoel* staat voor alle stoelen, het picto van *opa* kan de opa van ieder kind zijn. Spelenderwijs vindt zo de objectivatie plaats die nodig is om geschreven tekst te kunnen interpreteren. Generaliseren en objectiveren worden terecht als belangrijke leesvoorwaarden gezien (Nicolay, 2006). Met pictolezen wordt op een vanzelfsprekende wijze niet alleen aan deze leesvoorwaarden gewerkt, maar ook aan het leren hanteren van de juiste leesrichting.

Onderzoek: Pictolezen als opstap voor het leren lezen van letterschrift.

Pictolezen laat zien dat het mogelijk is om met begrijpend lezen te beginnen nog voordat de leerling ooit een letter heeft benoemd. Er wordt dus met begrijpend lezen begonnen en pas daarna komt de techniek van het leren lezen van letterschrift aan bod. Uit onderzoek op de betreffende Mytylschool te Venlo blijkt hoe vruchtbaar deze werkwijze is. Dit onderzoek kwam spontaan tot stand nadat in september 2007 op deze mytylschool voldoende ex-kleuters waren om twee groepen 3 te formeren.

De toetsgegevens van juli 2009:

Leesweg-groep:

1 leerling	avi 5	goed
1 leerling	avi 1	voldoende (deze leerling was al in 2006 begonnen met Leesweg)
3 leerlingen	avi 1	onvoldoende
5 leerlingen nog niet avi toetsbaar		

Lezen moet je dóén-groep:

1 leerling	avi 3	goed
1 leerling	avi 2	voldoende
1 leerlingen	avi 1	voldoende
3 leerling	avi 1	onvoldoende
3 leerlingen nog niet avi toetsbaar		

Gegevens aangereikt door onderdirecteur Ulingshof, Venlo

De groep van wie gedacht werd dat ze wel zouden kunnen leren lezen ging in oktober 2007 aan de slag met de methode Leesweg. De andere groep, die eveneens uit 10 leerlingen bestond, begon in januari 2008 met pictolezen vanuit de methode *Lezen moet je dóén*. Anderhalf jaar later blijken de leerlingen die met pictolezen waren begonnen hoger te scoren op de AVI toets dan de leerlingen die vanuit de reguliere leesmethode leesles hadden gehad. De onderzochte school besloot om voortaan met alle leerlingen te beginnen met *Lezen moet je dóén*.

Pictolezen en zinsstructuur

Met pictolezen leer je de structuur van een zin herkennen. Vooral voor kinderen die moeite hebben met het leren spreken in zinnen is dit een belangrijk gegeven. (Paulussen-VanVugt, 1986) Kinderen die in één- of tweewoordzinnen spreken leren via het pictolezen driewoordzinnen te gebruiken: *Opa drinkt koffie. Ik drink melk*. En ja, u ontdekt het al: ze leren meteen de werkwoorden vervoegen. In het Picto Semi Schrift worden ook deze vervoegingen gevisualiseerd. Dat is nieuw. Het kind leert met pictolezen ook de lidwoorden en de voorzetsels goed te gebruiken: *Het kopje staat op de tafel*. Kinderen die uit zichzelf zelf geen lidwoorden gebruiken, doen dit wel als zij gaan pictolezen. Leerlingen voor wie Nederlands niet de eerste taal is krijgen met behulp van pictolezen op een laagdrempelige manier snel grip op het wesen van de Nederlandse taal.

Leren Pictolezen

Net als letterschrift moet ook pictoschrift worden aangeleerd. De gemiddelde basisschoolleerling zal aan één keer voorlezen van een pictotekst genoeg hebben om daarna zelfstandig de tekst te kunnen herlezen. Maar dat geldt niet voor leerlingen met een

taalachterstand of een taalhandicap. Zij zullen picto voor picto zich het leren lezen van beeldschrift eigen maken. In de eerste plaats gaat het om leerlingen met een verstandelijke of een auditieve beperking. Daarnaast om leerlingen en volwassenen bij wie de taal is weggevallen door ziekte of ongeluk. En tenslotte voor allen voor wie Nederlands een nieuwe taal is (NT2).

Valkuil

De grootste valkuil bij het leren pictolezen is gelegen in het feit dat we de leerling te snel het stuur in eigen hand willen geven. We laten een picto zien en vragen: wat denk je dat dit is? Daarmee creëren we de gelegenheid om een verkeerde associatie in het hoofd te maken. En die is er moeilijk weer uit te krijgen. Toen ik dit een keer vertelde op een studiedag reageerde een leerkracht meteen met: ‘Oh, nu weet ik waarom Gerben altijd maar *tulp* blijft zeggen tegen het picto *ik*. Hij ziet in het rondje de bloem en in de stok met het pijltje de steel met het blad. Ik snapte maar nooit waarom hij niet meteen zag dat dit *ik* was.’

Niet elk picto heeft evenveel aandacht nodig bij het aanleren. Maar het zorgvuldig aanleren van het eerste aanwijzend voornaamwoord (bijv. *dit*), het eerste vragend voornaamwoord (bijv. *wie*) of het eerste werkwoord (bijv. *staan*) is wel raadzaam. Voor de voorzetsels geldt zelfs dat elk voorzetsel eerst als begrip in de realiteit moet worden getoond, bijvoorbeeld met een doorzichtig krat en een bal bij het aanleren van *op*, *onder*, *in*, *achter*, enz.

Toepassingsmogelijkheden

Het Picto Semi Schrift zal voor docenten toegankelijk worden gemaakt via *de pictoschrijver*. De pictoschrijver is een web applicatie waarmee leerkrachten, logopedisten, begeleiders in de zorg en ook ouders, zelf pictover-

halen kunnen schrijven voor eigen gebruik. Zij kunnen daarbij gemakkelijk schakelen tussen pictotekst en lettertekst. Dat betekent dat op elk niveau teksten geschreven kunnen worden in alle denkbare combinaties van pictotekst en lettertekst.

Het visualiseren van de vervoegingen van de werkwoorden biedt mogelijkheden voor leerlingen om heel concreet te oefenen met zinnen als: Ik loop, hij loopt, wij lopen, ik liep, wij liepen, wij hebben gelopen.

Het Picto Semi Schrift kan helpen bij het leren doorzien van de taalstructuur. Bijvoorbeeld bij de zinsontleding. De lezer kan gemakkelijk aan de vorm van het picto zien om welke woordsoort het gaat: een lidwoord, een werkwoord, voegwoord, een aanwijzend voornaamwoord, een vragend voornaamwoord, enz. Elk van deze woordsoorten heeft een eigen kenmerk binnen het Picto Semi Schrift. Zonder dat er specifiek aandacht aan geschonken wordt krijgt de lezer onbewust vat op de verschillende woordsoorten.

Binnen het speciaal onderwijs strekken de mogelijkheden zich als een brede waaier voor ons uit: binnen het leesonderwijs aan zeer moeilijk lerende kinderen is pictolezen al breed ingeburgerd. Ook op de scholen voor kinderen met spraak-taalproblemen krijgt het pictolezen steeds meer aandacht. Als straks met het Picto Semi Schrift de grammatica van onze taal gevisualiseerd is, zullen ook de mensen met een fundamentele doofheid toegang krijgen tot de grammatica van de taal van de horende wereld. Dyslectische beelddenkers krijgen meer vat op al die vreemde letterwoorden dankzij de bijna een op een vertaling in beeldschrift. Alleen de woorden die zich niet logisch in een picto laten vertalen worden met letterschrift weergegeven. De context zal de lezer dan helpen om ook deze woorden te herkennen. Buitenlanders die Nederlands willen leren kunnen gebruik maken van verhalen die hun docenten maken met de pictoschrijver. Deze toepassing is reeds mogelijk, maar nog onvoldoende bekend bij de docenten NT2.

Toekomstig onderzoek

Bovenstaande ervaringen en bevindingen zijn het resultaat van een onderzoek in het kader van mijn opleiding tot docent speciaal onderwijs. Dit praktijkonderzoek vond plaats tussen 1982 en 1984. Na dit onderzoek nodigde de SLO mij uit om mijn eindstuk te herschrijven tot een handleiding voor leerkrachten zml. Het Seminarium voor Orthopedagogiek bood mij de gelegenheid om cursus te gaan geven rond het thema 'leren lezen'.

In 1987 kwam met verzoek van de SLO om een echte methode te gaan schrijven. Nieuw onderzoek volgde. Dit mondde uit in de volledige methode *Lezen moet je dóén*, waarvan het laatste deel in 1994 verscheen. In 2005 volgde een ondersteunend computerprogramma: *Kijken en Kiezen*.

Wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van pictolezen op het aanvankelijk leesonderwijs is er bij mijn weten, afgezien van het spontane onderzoek op de school in Venlo nog niet gedaan. Maar ik verwacht dat jonge onderzoekers, die meer met beeld doen dan mijn generatie, hier wel mee aan de slag zullen gaan.

Over de auteur

Trijntje de Wit-Gosker, Trijntje is docent aan het Seminarium voor Orthopedagogiek, Hogeschool Utrecht. trijntje.gosker@hetnet.nl 0651081939

Naschrift van de redactie

Trijntje de Wit-Gosker ontving op 26 januari 2011 de Hermen J. Jacobsprijs voor de ontwikkeling van het Picto Semi schrift. Het Pic-

to Semi schrift is een mix van beeldschrift en letterschrift, waarbij ook de grammatica van de Nederlandse taal wordt gevisualiseerd. Met name dit laatste is innovatief. Met de prijs kan Trijntje de Wit het door haar gedroomde 'Picto Semi Schrift' verder ontwikkelen.

Literatuur

Broeders J., "Beeldlezen als mogelijkheid voor geestelijk gehandicapten", Den Haag, 1986.
 Doblhofer, E., "stemmen in steen", de ontcijfering der oude schriften, Amsterdam, 1966.
 Laan, A. van der e.a. "Leren Lezen en Begrijpen, SLO Enschede, 2007

Nicolay, P.G.T., Nakken, H. Et Van Den Bos, K.P., "Begrijpend lezen als uitdaging", Stichting Novo Groningen 2006.

Paulussen-Van Vugt, B., "PICTO leren spreken in eenvoudige zinnen op basis van pictogrammen en steentjesspel", Arnhem, 1983..Wit – Gosker, T. De "Lezen moet je dóén", Tijdschrift voor Orthopedagogiek, nummer 9, 1985

Wit – Gosker, T. De, "Lezen moet je dóén" Enschede, 1987

Wit – Gosker, T. De "Lezen wat je kunt, deel A, B, C en D", Enschede, 1994.

Wit–Gosker, T. De "Met picto pik je het sneller op", ideeënboek voor Speciaal Onderwijs SLO, Enschede, 1997a.

(Advertenties)

www.educatieshop.nl

In de webshop Fontys OSO en Fontys Fydes zijn volop interessante boeken te vinden. Het zijn voornamelijk boeken die door medewerkers van Fontys zelf zijn geschreven en daarmee dus vooral gebaseerd op goede praktijken en onderwijs. Het is de moeite waard om eens een bezoekje te brengen aan: www.educatieshop.nl.

Meld je aan voor de Master SEN bij Fontys OSO

Tot uiterlijk 15 september kan men zich via Studielink nog aanmelden voor de Master SEN bij Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg (OSO).

Alle reden om er nog eens goed over na te denken want Passend onderwijs vraagt om professionals op scholen. Bovendien biedt de Master SEN ook de mogelijkheid om mee te doen met de Functiemix.

Kijk ook op www.fontys.nl/oso